

УДК [378:147:37.011.3-051]:39

**ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ І ВИХОВАТЕЛІВ
НА ЗАСАДАХ ПОРІВНЯЛЬНОГО НАРОДОЗНАВСТВА**

В. М. Гриньова, О. В. Новіков, К. А. Юр'єва

**PROFESSIONAL TRAINING STAGES OF FUTURE TEACHERS AND
EDUCATORS ON THE BASIS OF COMPARATIVE ETHNOGRAPHY**

V. M. Grinyova, O. V. Novikov, K. A. Yuryeva

Метою професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства визначено формування в них міжкультурної компетентності, яка, у свою чергу, забезпечує майбутнім педагогам готовність до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства.

У структурі міжкультурної компетентності / готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття соціуму та освітнього простору навчального закладу виокремлено три складники: особистісний (толерантність до проявів інокультурності, спрямованість на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, прагнення до самовизначення у сфері міжкультурної комунікації, етнокультурна спрямованість особистості), когнітивний (знання про історію, побут, матеріальну, духовну та соціо-нормативну культуру різних народів, а також знання основних нормативних документів, що регламентують здійснення міжкультурної освіти в Україні), діяльнісний (уміння працювати з багатокультурним дитячим колективом та індивідуально – з дітьми-представниками різних етносів, співпрацювати з багатокультурним соціальним оточенням).

Виявлено та схарактеризовано етапи професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства, які відображають динаміку формування в них готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства: пропедевтичного навчання, теоретичного навчання, теоретико-практичного навчання та творчої самореалізації. На етапі пропедевтичного навчання переважно формується особистісний складник міжкультурної компетентності. Ядром етапу теоретичного навчання є опанування студентами курсу порівняльного народознавства; основна увага концентрується на формуванні когнітивного складника. Етап теоретико-практичного сприяє формуванню діяльнісного складника; провідну роль відіграє походження студентами різноманітних практик. Етап творчої самореалізації надає широкі можливості для розвитку й удосконалення всіх складників міжкультурної компетентності.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, готовність до професійної діяльності, етнокультурне різноманіття сучасного суспільства, порівняльне народознавство, майбутні вчителі і вихователі, етапи професійної підготовки.

The aim of the professional training of future teachers and educators on the basis of comparative ethnography is defined as their formation of the intercultural competence formation, which in its due turn will ensure the readiness of future pedagogues for the professional activity in the terms of ethnic cultural diversity of the contemporary society.

In the structure of the intercultural competence / professional activity readiness in the terms of ethnic cultural diversity of the social medium and educational space of an educational institution there have been determined three components: personalized (tolerance towards different cultures, targeting at the tolerant interaction with representatives of other ethnic cultures, aspiration for self-definition in the intercultural communication sphere, ethnic cultural orientation of an individual), cognitive (knowledge on the history, house holding, material, spiritual and social-standard culture of different people, as well as the knowledge of the main standard documents, which bring under regulation the intercultural education in Ukraine), active (ability to work under with multicultural children's community and individually – with children-representatives of different ethnic groups, collaborate with multicultural social environment).

Stages of professional training of future teachers and educators on the basis of comparative ethnography which depict the professional activity readiness dynamics formation in the terms of ethnic cultural diversity of the contemporary society have been educed and characterised: propaedeutic studies, theoretical knowledge, theoretic-practical studies and creative self-realization. On the propaedeutic studies stage personalized component of intercultural competence is mainly developed. The theoretic studies stage core is the mastering of the comparative ethnography course by students; the main attention is focused on the cognitive component formation. Theoretical-practical studies stage facilitates the formation of the activity component; the profound role is performed by undergoing different practices by students. The creative self-realization stage provides with wide possibilities for development and mastering of all intercultural competence components.

Key words: intercultural competence, professional activity readiness, ethnic cultural diversity of the contemporary society, comparative ethnography, future teachers and educators, professional training stages.

Вступ. Провідною особливістю професійної діяльності сучасного вчителя і вихователя є її соціальний контекст – надзвичайно різноманітне в етнокультурному, мовному, релігійному аспектах середовище. Сьогодні виконання педагогом кожної з його численних професійних функцій – освітньої, розвивальної, дидактико-методичної, соціально-виховної, ціннісно-орієнтаційної, а також функції професійно-особистісного самовдосконалення – потребує знання й урахування етнокультурних особливостей учнів класу чи вихованців групи дошкільного закладу, обґрунтованого й доцільного добору на цій основі змісту, методів і прийомів навчання та виховання, здатності налагоджувати продуктивний діалог і плідну співпрацю з батьками учнів і вихованців, а також соціальним оточенням – усього того, що можна об'єднати поняттям готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства.

У свою чергу, готовність до професійної діяльності в цілому та до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого соціуму має набуватись у процесі професійної підготовки в педагогічних навчальних закладах і виступати її результатом.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретико-методологічні та психолого-педагогічні засади формування міжкультурної компетентності вчителя, його підготовки до професійної діяльності в умовах етнокультурно розмаїтого суспільства розкрито дослідниками: Л. Волик, С. Радул, Н. Самойленко, Є. Чорний, V. Bedeković, D. Bender-Szymanski, N. Hrvatić, A. Lanfranchi, E. Piršl та ін.

О. Гуренко (2005) результатом формування етнокультурної компетентності студентів вважає здатність до роботи з дітьми різних національностей, прагнення до розв'язання міжнаціональних та етнічних проблем, гармонізації національних стосунків.

Л. Волик (2005) розробила технологію підготовки майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів; розроблено програму діагностики готовності майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання. Готовність майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів авторка ставить у залежність від сформованості полікультурної педагогічної компетентності, яка, за переконанням дослідниці, є інтегральним особистісним утворенням і проявляється у здатності оптимально діяти в ситуаціях міжкультурного спілкування.

Є. Чорний (2010) обґрунтовує необхідність реалізації в українському освітньому просторі полікультурної (етноінтегративної) стратегії, що потенційно сприяє розвитку унікальності етнічних культур при збереженні певного інтегративного початку (спільного соціокультурного простору, спільної мови міжкультурного спілкування тощо) та веде до формування таких особистісних якостей як толерантність і полікультурна/міжкультурна компетентність.

Н. Самойленко (2013) розглянула теоретичні та методологічні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю в педагогічних університетах. Розроблено відповідну модель для майбутніх учителів-філологів.

С. Радул (2014) обґрунтовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки. Визначено структурні компоненти

(когнітивний, культурологічний, мотиваційний), критерії сформованості (культурно-мовленнєвий, соціокультурний, професійної спрямованості).

V. Bedeković (2011), D. Bender-Szymanski (2013), N. Hrvatić & E. Piršl (2007), A. Lanfranchi (2013) на основі емпіричних досліджень особливостей освітнього процесу в добу глобалізації доводять актуальність формування й розвитку в учителів різних фахів міжкультурної компетентності, в тому числі в системі неперервної педагогічної освіти упродовж життя. Але конкретні зміст, шляхи та засоби дослідниками не розроблені.

Проблема формування міжкультурної компетентності вивчалася здебільшого в контексті підготовки фахівців до міжкультурної комунікації переважно на матеріалі навчання іноземної мови, підготовки фахівців-мовників, перекладачів тощо. Однак, по-перше, аналіз професіограм, чинних освітньо-професійних програм, навчальних планів і програм навчальних дисциплін педагогічних вишів і закладів післядипломної педагогічної освіти України дає підстави для висновку, що сьогодні відсутні системні спроби вирішення проблеми підготовки педагогічних кадрів до роботи в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства. По-друге, більшість науковців традиційно залишаються в межах розробки змісту полікультурної освіти, розширення полікультурної обізнаності особистості, формування полікультурної/міжкультурної компетентності учня/студента (Юр'єва, 2016, с. 119).

Нами досліджено питання співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна підготовка», «професійна компетентність», «професійна компетентність учителя» (Гриньова, Карпова, 2011; Гриньова, 2014, 2015), розкрито суть поняття «міжкультурна компетентність учителя» (Юр'єва, Тіщенко, 2014), виявлено структуру міжкультурної компетентності (Гриньова, Карпова, 2011; Юр'єва, 2009b; Юр'єва, Тіщенко, 2014), досліджено шляхи й умови її формування (Гриньова, Карпова, 2011; Гриньова, 2015; Юр'єва, 2004). У структурі міжкультурної компетентності виокремлено три складники: особистісний (толерантність до проявів інокультурності, спрямованість на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, прагнення до самовизначення у сфері міжкультурної комунікації, етнокультурна спрямованість особистості), когнітивний (знання про історію, побут, матеріальну, духовну та соціо-нормативну культуру різних народів, а також знання основних нормативних документів, що регламентують здійснення міжкультурної освіти в Україні), діяльнісний

(уміння працювати з багатокультурним дитячим колективом та індивідуально – з дітьми-представниками різних етносів, співпрацювати з багатокультурним соціальним оточенням).

Свого часу нами було проведено двоетапне пілотне дослідження готовності вчителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства: 2002–2003 рр. – анкетування вчителів початкових класів м. Харків і Харківської області (загалом 1020 осіб); 2008–2009 рр. – учителів початкових класів шкіл м. Харків, Харківської області, Закарпаття і м. Миколаїв (640 осіб). Виявлено, що відсутність у вчителів зазначеної готовності найчастіше зумовлено небажанням визнавати необхідність урахувувати факт етнокультурної неоднорідності контингенту учнів і використовувати це різноманіття як цінний освітній ресурс. Водночас, за наявності зацікавленості педагогів у здійсненні міжкультурної освіти дітей, на перше місце серед чинників, що перешкоджають досягненню успіху, виступає відсутність необхідних знань і специфічних педагогічних умінь. Зроблено висновок, що підготовка вчителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства має розпочинатися з формування в них спрямованості на толерантність до проявів інокультурності, на ефективну взаємодію з представниками різноманітних культур (Юр'єва, 2016, с. 38-52).

Виявлено, що професійна успішність учителя в умовах етнокультурно строкатого соціуму має забезпечуватися його обізнаністю з особливостями етнічної культури, світогляду, звичаїв, традиційних педагогічних поглядів і виховної практики народів, чиї юні представники сидять за партами в його класі. Отже, доцільним виявляється ознайомлення майбутніх учителів і вихователів з культурою, побутом, традиціями різних етносів у процесі професійної підготовки.

Мета статті – розкрити та схарактеризувати етапи професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на засадах порівняльного народознавства.

Виклад основного матеріалу. Нами було розроблено модель формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів і вихователів, що забезпечить їм готовність до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства (Юр'єва, 2004, 2014, 2016 тощо). Важливим чинником цього процесу вважаємо опанування студентами педагогічного вишу курсу порівняльного

народознавства. У межах статті маємо підстави вживати як синоніми терміни: 1) «міжкультурна компетентність» та «готовність до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства»; 2) «професійна підготовка на засадах порівняльного народознавства» і «формування міжкультурної компетентності/готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства».

При розробці моделі підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на засадах порівняльного народознавства, метою якої є формування в них міжкультурної компетентності, ключовим був принцип подвійного входження компонента до системи (Леднєв, 1991). Згідно з ним порівняльне народознавство як центральний елемент моделі підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах етнокультурно різноманітного соціуму має бути присутнє в системі професійної підготовки подвійно: експліцитно, у вигляді окремого навчального курсу, а також імпліцитно, у змісті науково-дослідницької та позанавчальної роботи студентів і їхньої педагогічної практики, тобто пронизувати весь освітній процес педагогічного вишу.

В умовах експериментального навчання курс порівняльного народознавства викладався на другому курсі бакалаврату. На основі аналізу освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки майбутніх учителів і вихователів та їх зіставлення із розробленою моделлю було виявлено етапи професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства, які відображають динаміку формування в них готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства. На наше переконання, це етапи: пропедевтичного навчання, теоретичного навчання, теоретико-практичного навчання та творчої самореалізації. Коротко схарактеризуємо виокремлені етапи.

1. Формування готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на етапі пропедевтичного навчання. Метою етапу пропедевтичного навчання є здебільшого створення позитивної мотивації до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства. На етапі пропедевтичного навчання, що збігається з першим роком навчання студентів, переважна більшість навчальних дисциплін може сприяти закладанню основ особистісного

складника готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, формуючи толерантність до проявів інокультурності, спрямованість на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, прагнення до самовизначення у сфері міжкультурних комунікацій.

Що стосується когнітивного складника досліджуваної готовності, то на етапі пропедевтичного навчання можливе набуття студентами окремих відомостей щодо теоретичних основ порівняльного народознавства – знань та уявлень: про етимологію термінів, зміст і співвідношення понять *етнос* і *нація*, *культура*, *традиція*, *традиційна культура*; *звичай*, *обряд*; про сучасну етнокультурну ситуацію в Україні; про структуру культури етносу; про особливості світогляду, побуту, традицій, матеріальної, духовної та соціо-нормативної культури різних народів, представники яких мешкають на Слобожанщині. Наголосимо, набуття таких знань та уявлень *можливе*, утім на етапі пропедевтичного навчання вони не можуть бути системними.

Так, у навчальному процесі мають бути встановлені випереджувальні міжпредметні зв'язки для ознайомлення з окремими аспектами феномена мультикультурності сучасного суспільства (закладання основ когнітивного складника готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства) та формування позитивного особистісного ставлення до нього.

Зокрема за домовленістю викладачі можуть робити певний акцент на питаннях культурного різноманіття сучасного суспільства та освітнього простору, міжкультурних комунікацій, взаємодії та взаємовпливу різних народів, обміну та взаємного збагачення культурними досягненнями: заняття з іноземної мови можуть презентувати мовне і культурне різноманіття світу; історія української культури – традиційну та модерну культуру України, її місце у світовій культурі та взаємодію з культурами інших народів; практикуму з української мови та основи культури і техніки мовлення – мовленнєвий етикет українців, його регіональну специфіку, спільне й відмінне з мовленнєвими традиціями сусідніх народів; вступ до спеціальності, теорія виховання, методика виховної роботи – взаємозв'язок народної та наукової педагогіки, окремі приклади народних виховних традицій (народні ігри, зразки фольклору, які доцільно використовувати в роботі вчителя початкової школи тощо); методика

трудового навчання та основи музичного виховання – багатство традиційних культур (фольклору, декоративно-ужиткового мистецтва, ремесел тощо) різних народів, взаємодію народної та професійної культури. Тим самим у студентів формуватиметься повага до культурного різноманіття, розуміння його як цінного ресурсу розвитку суспільства тощо.

Основна питома вага у формуванні особистісного та когнітивного складників готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства належить навчальному процесу та дещо менше – позанавчальній, позааудиторній роботі студентів (кураторські години на теми, пов'язані з проблематикою культурного різноманіття та дружнього співіснування різних народів, екскурсії до історичного і художнього музеїв, виставок, де демонструються твори майстрів різних культур, до пам'ятних для представників різних культур, які мешкають у регіоні, місць (наприклад, Дробицький Яр, православні храми, костел, синагога, караїмська кенаса, мечеть тощо); участь у мистецьких, у тому числі фольклорних, гуртках чи гуртках декоративно-прикладного мистецтва).

Нарешті, закладання основ діяльнісного складника готовності до професійної діяльності в умовах строкатого в етнокультурному відношенні соціуму можливе на етапі пропедевтичного навчання лише при вивченні курсу методики виховної роботи. У процесі опанування курсу можливе ознайомлення зі специфікою роботи з багатокультурним дитячим колективом, індивідуальної роботи з дітьми – представниками різних народів, співпраці з багатокультурним соціальним оточенням.

Продовженням такої роботи на етапі пропедевтичного навчання має стати знайомство з реальною багатокультурністю учнівського контингенту навчальних закладів у процесі позанавчальної роботи та пропедевтичних педагогічних практик (відвідування навчальних закладів, заснованих національно-культурними товариствами національних меншин тощо), а також залучення студентів до науково-дослідної, точніше, навчально-дослідної діяльності, навчально-наукових пошуків у сфері проблематики мультикультурності (конспектування та реферування джерел, складання списків літератури, підготовка повідомлень тощо). Утім, навчально-науковий, навчально-пошуковий аспект діяльності студентів не має на етапі пропедевтичного навчання вирішального значення. На першому етапі основна питома вага у формуванні особистісно-психологічного та

когнітивного складників готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства належить навчальному процесу та дещо менше – позанавчальній, позааудиторній роботі студентів.

2. Формування готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на етапі теоретичного навчання. Етап теоретичного навчання збігається з другим роком навчання студентів – майбутніх учителів і вихователів. Центральним у змісті етапу є системне викладення засад порівняльного народознавства – вивчення відповідного курсу.

Курс порівняльного народознавства має сприяти формуванню всіх складників міжкультурної компетентності, а отже, і готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах строкатого в етнокультурному відношенні соціуму, насамперед когнітивного.

Разом із тим, аналіз навчальних планів програм навчальних дисциплін, які викладаються в бакалавраті, свідчить, що й інші навчальні дисципліни, які вивчаються упродовж етапу теоретичного навчання, за умови встановлення міждисциплінарних зв'язків з курсом порівняльного народознавства можуть робити свій внесок у формування передусім особистісного, а також когнітивного складників досліджуваної готовності. Порівняно з попереднім етапом, на етапі теоретичного навчання збільшується роль різних дисциплін навчального плану підготовки бакалаврів освіти у формування діяльнісного складника готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства. Це насамперед дисципліни психолого-педагогічного циклу: загальна психологія, вікова та педагогічна психологія, дидактика, соціальна педагогіка, методики викладання математики, української мови, природознавства, оскільки опанування цих дисциплін забезпечує майбутнім учителям і вихователям набуття необхідних діагностичних, аналітичних, проектувальних, планувальних, організаційних, методичних, комунікативних тощо вмінь.

Що стосується внеску окремих видів освітньо-виховної діяльності у формування готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурно розмаїтого соціуму, то на етапі теоретичного навчання, як це видно з назви етапу, основна увага концентрується на формуванні когнітивного складника досліджуваної

готовності, і провідну роль тут відіграє навчальний процес. Хоч і скромніше, проте суттєве значення мають також позанавчальна та науково-дослідна діяльність студентів.

У формування особистісного складника готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства рівний внесок роблять навчальний процес та позанавчальна робота студентів.

Оскільки студенти паралельно з курсом порівняльного народознавства вивчають основи наукових педагогічних досліджень, вони отримують змогу розробляти програми елементарних досліджень порівняльної етнографічної проблематики, зокрема педагогічних спостережень у навчальних закладах, заснованих національно-культурними товариствами національних меншин, бесід з дітьми, вчителями, батьками учнів, опитувань, анкетувань тощо. Реалізувати розроблені дослідні програми майбутні вчителі і вихователі можуть у ході пропедевтичної педагогічної практики. У такий спосіб науково-дослідна робота студентів на етапі теоретичного навчання починає відігравати провідну роль у формуванні діяльнісного складника досліджуваної готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства.

Інші навчальні дисципліни, які вивчаються упродовж етапу теоретичного навчання, за умови встановлення міждисциплінарних зв'язків з курсом порівняльного народознавства можуть робити свій внесок у формування передусім особистісного, а також когнітивного складників досліджуваної готовності. Так, історія України, філософія, історія сучасного світу продовжуватимуть знайомити студентів з культурним різноманіттям людства, виховувати міжкультурну толерантність; курси української та іноземної мов, дитячої літератури, з-поміж іншого, знайомлять студентів зі зразками художньої творчості різних народів; загальна, вікова та педагогічна психологія, основи наукових досліджень, дидактика, соціальна педагогіка, методики викладання математики, української мови, природознавства закладають основи діяльнісного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства, даючи майбутнім учителям і вихователям можливість набути методичних і дослідницьких умінь, розвиваючи прагнення досліджувати етнографічні феномени та застосовувати їх у власній навчально-виховній діяльності.

3. Формування готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на етапі теоретико-практичного навчання. Етап теоретико-практичного навчання, що збігається з третім роком навчання майбутніх бакалаврів освіти, поряд із формуванням особистісного та когнітивного складників готовності учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, що було актуальним і на попередніх етапах професійної підготовки на засадах порівняльного народознавства, надає більше можливостей для формування діяльнісного складника досліджуваної готовності. Передумовою і запорукою цього є опанування студентами методик викладання, основ педагогічної майстерності та соціальної психології, що відбувається саме на третьому курсі.

На третьому курсі студенти проходять дві пропедевтичні (навчальні) педагогічні практики. У процесі проходження пропедевтичних педагогічних практик студенти мають змогу вдосконалювати закладені на попередньому етапі теоретичного навчання вже згадувані вище діагностичні, аналітичні, проектувальні, планувальні, організаційні, методичні, комунікативні тощо вміння.

Наприкінці навчального року для студентів організують табірний збір, що готує їх до проходження організаційної практики в літніх дитячих оздоровчих таборах. Педагогічні практики й табірний збір відіграють суттєву роль у формуванні готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, зокрема її когнітивного та діяльнісного складника. Так, обов'язковим елементом змісту табірної збори є ознайомлення студентів з особливостями роботи з багатокультурним дитячим контингентом літнього дитячого оздоровчого табору. При цьому студенти не тільки отримують теоретичні відомості, але й відпрацьовують в інтерактивному режимі певні методичні прийоми, а також беруть участь у тренінгах комунікативності й толерантності. Це, з-поміж іншого, сприяє й розвитку у студентів толерантності до проявів інокультурності, спрямованості на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, прагнення до самовизначення у сфері міжкультурної комунікації як важливих проявів особистісно-психологічного складника досліджуваної готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого соціуму.

4. Формування готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на етапі творчої самореалізації. Етап творчої самореалізації, що розпочинається з літньої організаційно-педагогічної практики студентів у дитячих оздоровчих таборах і далі охоплює IV рік підготовки бакалаврів освіти, надає майбутнім учителям і вихователям широкі можливості для розвитку й удосконалення всіх складників готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства.

Отже, розпочинається етап творчої самореалізації з літньої організаційно-педагогічної практики в дитячих літніх оздоровчих таборах, де студенти мають змогу розширити й поглибити знання щодо особливостей роботи з етнокультурно строкатим контингентом вихованців, а також реалізувати й удосконалити основні професійно-педагогічні вміння: діагностичні, аналітичні, проектувальні, планувальні, організаційні, методичні, комунікативні тощо. Організаційно-педагогічна практика – перша можливість для майбутніх учителів і вихователів «зануритися» в майбутню професійну діяльність і здійснити першу самодіагностику готовності до неї.

Більшість навчальних дисциплін, які за навчальним планом вивчаються упродовж четвертого року підготовки бакалаврів освіти, як і на попередніх етапах, за умови встановлення міжпредметних зв'язків з курсом порівняльного народознавства дають можливість удосконалювати особистісно-психологічний та когнітивний складники готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в етнокультурно строкатому соціумі.

Поряд із цим, низка навчальних дисциплін, зокрема методики викладання російської мови, теорія і методика фізичного виховання, методика образотворчого мистецтва, вивчення української мови у школах з російською мовою викладання тощо створюють умови для подальшого розвитку діяльнісного складника названої готовності.

Утім, суттю етапу, що визначає його назву – етап творчої самореалізації, є наявність значної кількості педагогічних практик. Це й уже згадувана літня організаційно-педагогічна практика в дитячих оздоровчих таборах, і пропедевтична (навчальна), і, нарешті, виробнича практика в школі. Саме під час проходження цих важливих для професійного становлення майбутнього вчителя і вихователя педагогічних практик студенти мають

можливість не тільки розширювати й поглиблювати знання щодо сучасної етнокультурної ситуації в Україні та регіоні, багатокультурності освітнього простору навчальних закладів, специфіки роботи з багатокультурним контингентом учнів тощо; розвивати професійно значущі особистісні якості, але й удосконалювати передбачені модельним еталоном оцінювання результативності професійної підготовки на засадах порівняльного народознавства вміння: працювати з багатокультурним дитячим колективом; індивідуально працювати з дітьми – представниками різних етносів; співпрацювати з багатокультурним соціальним оточенням.

Узагальнено презентує в графічному вигляді поетапну організацію формування складників міжкультурної компетентності *організаційна субмодель* професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства [рис. 1]. Вона окреслює, з одного боку, етапи формування готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства на засадах порівняльного народознавства, з другого, – питому вагу видів освітньо-виховної діяльності (навчального процесу, науково-дослідницької та позааудиторної роботи студентів, педагогічної практики) у формуванні складників зазначеної готовності на кожному з етапів.

Таке графічне представлення дозволяє простежити, як зміщується центр ваги професійної підготовки на засадах порівняльного народознавства: з формування особистісного складника міжкультурної компетентності на етапі пропедевтичного навчання до формування когнітивного складника зазначеної компетентності – на етапах теоретичного й теоретико-практичного навчання і далі – до інтенсивного формування діяльнісного складника – на етапі творчої самореалізації студентів.

Візуалізація також наочно демонструє, що на перших трьох етапах найбільшу значущість для результативності професійної підготовки на засадах порівняльного народознавства, а, отже, і міжкультурної компетентності майбутніх учителів і вихователів має навчальна робота студентів. Водночас на етапі творчої самореалізації студентів найбільшої питомої ваги в процесі формування в них готовності до професійної

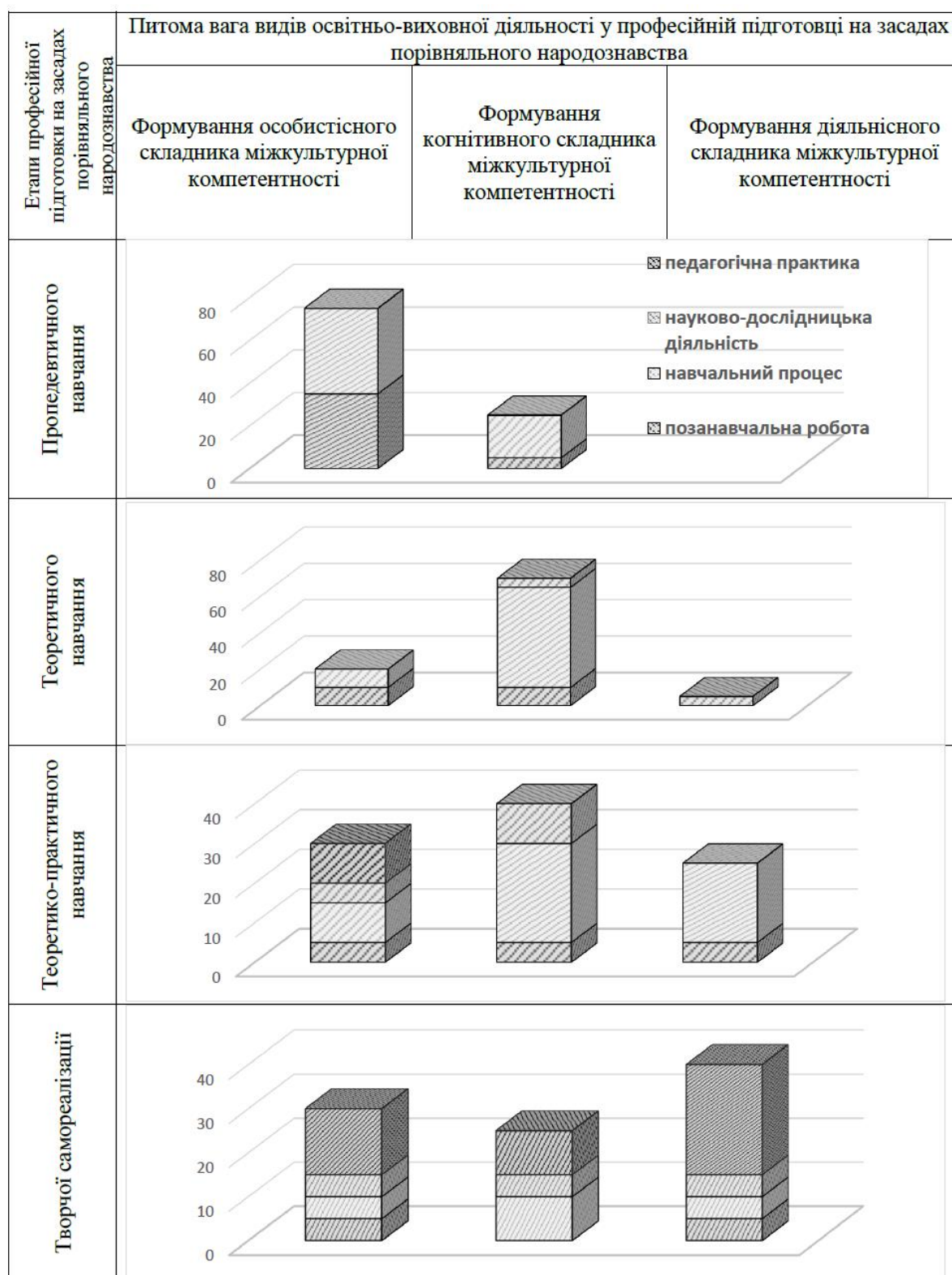

Рис. 1. Організаційна субмодель професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства

діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства набуває педагогічна практика.

Висновки. Професійна підготовка майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства, спрямована на формування в них міжкультурної компетентності, що забезпечить готовність до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, в роки навчання у бакалавраті має відбуватися в чотири етапи: пропедевтичного, теоретичного, теоретико-практичного навчання і творчої самореалізації. Від етапу до етапу центр ваги зміщується від формування особистісного до когнітивного і пізніше – діяльнісного складників міжкультурної компетентності майбутніх педагогів. На етапі пропедевтичного навчання провідну роль відіграють випереджувальні міжпредметні зв'язки; на етапі теоретичного навчання – навчальний процес, дещо менше – науково-дослідна і позанавчальна діяльність студентів; на етапі теоретико-практичного навчання – різноманітні види практики. Етап творчої реалізації надає широкі можливості для розвитку всіх складників міжкультурної компетентності.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в експериментальній перевірці розробленого змісту професійної підготовки майбутніх учителів і вихователів на засадах порівняльного народознавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Волик, Л. В. (2005). *Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів*. (Дис. ... канд. пед. наук). Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України.
- Гуренко, О. І. (2005). *Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища*. (Дис. ... канд. пед. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
- Гриньова, В. М., Карпова, Л. Г. (2011). *Професійна компетентність учителя: суть, структура, умови формування*. Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф».
- Гриньова, В. М. (2015). Педагогічна культура майбутнього вчителя – організатора міжкультурної взаємодії школярів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*, 1, 130-133.
- Гриньова, В. М. (2014). Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка». *Педагогіка та психологія*, 45, 74-84.
- Леднѣв, В. С. (1991). *Содержание образования: сущность, структура, перспективы*. М. : Высшая школа.
- Радул, С. Г. (2014). *Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки*. (Дис. ... канд. пед. наук). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
- Самойленко, Н. Б. (2103) *Міжкультурна компетентність майбутніх фахівців гуманітарного профілю*. Київ : Рібест.
- Чёрный, Е. В. (2010). *Психология моделирования поликультурного образования*. Симферополь : Сонат.
- Юр'єва, К. А. (2004). Деякі аспекти формування полікультурної компетентності педагога. *Імідж сучасного педагога*, 10(49), 55-57.
- Юр'єва, К. А. (2009а). Дослідження готовності вчителів початкових класів до роботи в умовах поліетнічного соціуму. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, XLV, 145-150.
- Юр'єва, К. А. (2009b). Кваліметрична модель результативності етнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 17. Теорія і практика навчання та виховання*, 13, 214-220.
- Юр'єва, К. А. (2016). *Порівняльна етнопедагогіка в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів*. Харків : Вид. Рожко С. Г.
- Юр'єва, К. А., Тіщенко, О. М. (2014). Компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність учителя: сутність і зміст. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 42, 169-182. <http://oaji.net/articles/2014/982-1414764151.pdf>
- Bedeković, V. (2011). Interkulturalna kompetencija cjelozivotnog obrazovanja nastavnika. *Pedagogijska istraživanja*, 8(1), 139-151.
- Bender-Szymanski, D. (2013). Interkulturelle Kompetenz bei Lehrerinnen und Lehrern aus der Sicht der empirischen Bildungsforschung. In von Auernheimer, G. (ed),

Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien) (ss. 201-230). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Hrvatić, N., Piršl, E. (2007). Interkulturalne kompetencije učitelja. In N. Babić (ur.), *Kompetencije i kompetentnost učitelja* (pp. 221–230). Osijek : Učiteljski fakultet, Ukraine : Kherson State University Kherson.

Lanfranchi, A. (2013). Interkulturelle Kompetenz als Element pädagogischer Professionalität – Schlussfolgerungen für die Lehrerausbildung. In von Auernheimer, G. (ed), *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien)* (ss. 231-262). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

REFERENCES

- Volyk, L. V. (2005). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly do polikulturnoho vykhovannia uchniv.* (Dys. ... kand. ped. nauk) [*Preparation of future primary school teachers for multicultural upbringing of students.* (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]. Kyiv : Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoï osvity NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]
- Hurenko, O. I. (2005). *Formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnoho universytetu v umovakh polietnichnoho seredovyshcha.* (Dys. ... kand. ped. nauk) [*The forming of ethnic-cultural competence of Teacher's Training University's students in condition of polyethnic field.* (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]. Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody. [in Ukrainian]
- Hrynova, V. M., Karpova, L. H. (2011). *Profesiina kompetentnist uchytelia: sut, struktura, umovy formuvannia* [*Professional competence of the teacher: essence, structure, conditions of formation*]. Kharkiv : Vyd-vo Virovets A. P. "Apostrof". [in Ukrainian].
- Hrynova, V. M. (2015). Pedahohichna kultura maibutnoho vchytelia – orhanizatora mizhkulturnoi vzaiemodii shkoliariv. *Naukovyi visnyk Pivdennoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. K.D. Ushynskoho* [Pedagogical culture of the future teacher - organizer of intercultural interaction of schoolchildren. *Scientific Herald of the Southern Ukrainian National Pedagogical University named after. KD Ushynskogo*], 1, 130-133. [in Ukrainian]
- Hrynova, V. M. (2014). Pro spivvidnoshennia poniat "profesionalizm", "profesiina kultura", "profesiina kompetentnist", "profesiina pidhotovka". *Pedahohika ta psykholohiia* [On the correlation of the concepts of "professionalism", "professional culture", "professional competence", "professional training". *Pedagogy and Psychology*], 45, 74-84. [in Ukrainian]
- Lednjov, V. S. (1991). *Soderzhanie obrazovaniya: sushhnost', struktura, perspektivy* [*The content of education: essence, structure, prospects*]. M. : Vysshaja shkola. [in Russian]
- Radul, S. H. (2014). *Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy u protsesi profesiinoï pidhotovky.* (Dys. ... kand. ped. nauk) [*Formation of intercultural competence of the future teacher of a foreign language in*

- the process of professional training*. (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny. [in Ukrainian]
- Samoilenko, N. B. (2103) *Mizhkulturna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv humanitarnoho profilu* [Intercultural competence of future specialists in the humanitarian field]. Kyiv : Ribest. [in Ukrainian]
- Chjornyj, E. V. (2010). *Psihologija modelirovanija polikul'turnogo obrazovanija* [Psychology of multicultural education modeling]. Simferopol' : Sonat. [in Russian]
- Yuryeva, K. A. (2004). Deiaki aspekty formuvannia polikulturnoi kompetentnosti pedahoha. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [Some aspects of the formation of the multicultural competence of the teacher. *The image of a modern educator*], 10(49), 55-57. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A. (2009a). Doslidzhennia hotovnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv do roboty v umovakh polietnichnoho sotsiumu. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu* [Study of the readiness of primary school teachers to work in a multi-ethnic society. *Humanization of the educational process*], XLV, 145-150. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A. (2009b). Kvalimetrychna model rezultatyvnosti etnopedahohichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Ser. 17. Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia* [Qualimetric model of the effectiveness of ethnopedagogical training of future teachers of elementary school. *Scientific journal of NP Drahomanov NPP. Series 17. Theory and practice of teaching and education*], 13, 214-220. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A. (2016). *Porivnialna etnopedahohika v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Comparative ethnopedagogy in the training of elementary school future teachers]. Kharkiv : Vyd. Rozhko S. H. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A., Tishchenko, O. M. (2014). Kompetentsiia, kompetentnist, mizhkulturna kompetentnist uchytelia: sutnist i zmist. *Zasoby navchalnoi ta nauково-doslidnoi roboty* [The sphere of competence, competence, teacher's inter-cultural competence: essence and content. *Means of educational and research work*], 42, 169-182. <http://oaji.net/articles/2014/982-1414764151.pdf> [in Ukrainian]
- Bedeković, V. (2011). Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika. *Pedagogijska istraživanja*, 8(1), 139-151.
- Bender-Szymanski, D. (2013). Interkulturelle Kompetenz bei Lehrerinnen und Lehrern aus der Sicht der empirischen Bildungsforschung. In von Auernheimer, G. (ed), *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien)* (ss. 201-230). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Hrvatić, N., Piršl, E. (2007). Interkulturalne kompetencije učitelja. In N. Babić (ur.), *Kompetencije i kompetentnost učitelja* (pp. 221–230). Osijek : Učiteljski fakultet, Ukraine : Kherson State University Kherson.
- Lanfranchi, A. (2013). Interkulturelle Kompetenz als Element pädagogischer Professionalität – Schlussfolgerungen für die Lehrerbildung. In von Auernheimer, G. (ed), *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien)* (ss. 231-262). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Гриньова Валентина Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової, дошкільної
та професійної освіти Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
каб. 204-В, вул. Валентинівська, 2, Харків,
Україна 61168
Тел. +38(067) 765 43 25
ORCID ID 0000-0002-3027-4622
e-mail: kvn.grineva@gmail.com

Новіков Олексій Валентинович

викладач кафедри практики усного та
писемного англійського мовлення
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
каб. 303-В, вул. Валентинівська, 2, Харків,
Україна 61168
Тел. +38(050) 30 30 281
ORCID ID 0000-0003-2774-8476
e-mail: barnabynew@ukr.net

Юр'єва Катерина Анатоліївна

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри початкової, дошкільної
та професійної освіти Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
каб. 229-А, вул. Валентинівська, 2, Харків,
Україна 61168
Тел. +38(050) 50 44 089
ORCID ID 0000-0001-6403-9973
e-mail: yuryeva.ka@i.ua

Hryniova Valentyna

Doctor of Pedagogical Sciences,
Full Professor,
Head of Primary, Preschool and Professional
Education Department of H. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University
Room 204-B, 2, Valentynivska Str, Kharkiv,
Ukraine 61168
Tel. +38(067) 765 43 25
ORCID ID 0000-0002-3027-4622
e-mail: kvn.grineva@gmail.com

Novikov Oleksii

Lecturer of Practice of English Oral and
Written Speech Department of
H. S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Room 303-B, 2, Valentynivska Str, Kharkiv,
Ukraine 61168
Тел. +38(050) 30 30 281
ORCID ID 0000-0003-2774-8476
e-mail: barnabynew@ukr.net

Yuryeva Kateryna

Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Professor of Primary,
Preschool and Professional Education
Department of H. S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University
Room 229-A, 2, Valentynivska Str, Kharkiv,
Ukraine 61168
Тел. +38(050) 50 44 089
ORCID ID 0000-0001-6403-9973
e-mail: yuryeva.ka@i.ua